

Ukrainian war, as a result of the annexation of Ukrainian territory and involvement in the military action of some industrial regions of Ukraine) political situation. At the same time, ensuring an effective mechanism for the formation and effective functioning of the fiscal space, as well as finding ways to improve it and optimize it, requires a full resolution of the significant shortcomings of the divergent economic development of Ukraine.

Literature

1. Єфименко Т. І. Формування фіскального простору економічних реформ. *Фінанси України*. 2011. №4. С. 3–23; Єфименко Т. І. Перспективи реформування фіскального простору місцевих бюджетів. *Наукові праці НДФІ*. 2012. №3 (60). С. 3–20.
2. Кравчук Н. Дивергенція глобального розвитку : сучасна парадигма формування геофінансового простору. К.: Знання, 2012. 782 с.
3. Фіскальний простір сталого соціально-економічного розвитку держави : монографія [А.І. Крисоватий, О.Ю. Сидорович. Теоретико-методологічні підходи пізнання та концептуалізація сутності фіскального простору] / за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль : ТНЕУ, 2016 332 с.
4. Kulawczuk P. *Efektywność podatkowa małych i średnich przedsiębiorstw : monografia*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego. 2004. 206 s.
5. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Капитализм социализм и демократия [Предисловие к первому изданию (Вена, июль 1911 г. Шумперет)] / Й. А Шумпетер ; [предисл. В. С. Автономовв ; пер. с нем. В. С. Автономова, М. С. Любского, Л. Ю. Чепуренко; пер. с англ. В. С. Автономова, Ю. В. Автономова, Л. А. Громовой, К. Б. Козловой, Е. И. Николаенко, И. М. Осадчей, И. С. Семененко, Э. Г. Соловьева], М.: Эксмо, 2008. 864 с.

Оксана Десятнюк, Тарас Маршалок

Тернопільський національний економічний університет

ВПЛИВ ФІСКАЛЬНИХ ІНСТРУМЕНТІВ НА ЕКОНОМІЧНУ КОН'ЮНКТУРУ В УКРАЇНІ

В різні періоди, за різних економічних та політичних умов використовуються різні механізми подолання економічних криз та згладжування економічних циклів. До найбільш дієвих заходів антициклічного регулювання економіки відносять інструменти фіскальної політики. Використання тієї чи іншої конфігурації фіскальної політики в процесі проведення антициклічних заходів залежить від таких чинників як: рівень економічного розвитку країни, моделі державного управління, кліматичних особливостей, ресурсного, виробничого, промислового потенціалу, однак в умовах однієї і тієї ж стадії економічного циклу, за

схожих економічних умовах, однакових підходах у державному управлінні, при приблизно однаковій участі уряду при проведенні економічної політики, використовуються схожі заходи антициклічного регулювання економіки.

Процес антициклічного регулювання економіки на різних стадіях економічного циклу передбачає використання різних конфігурацій інструментів фіскальної політики – боргової, податкової політик та політики видатків. Саме змінюючи ці показники уряд здатен впливати на економічну кон'юнктуру в країні.

Зокрема розроблена нами модель дає змогу зорієнтуватися які саме заходи уряду у фіскальній сфері матимуть найкращий позитивний результат за різних економічних умов, за умов економічної рецесії та піднесення, депресії та економічного перегріву (рис. 1).

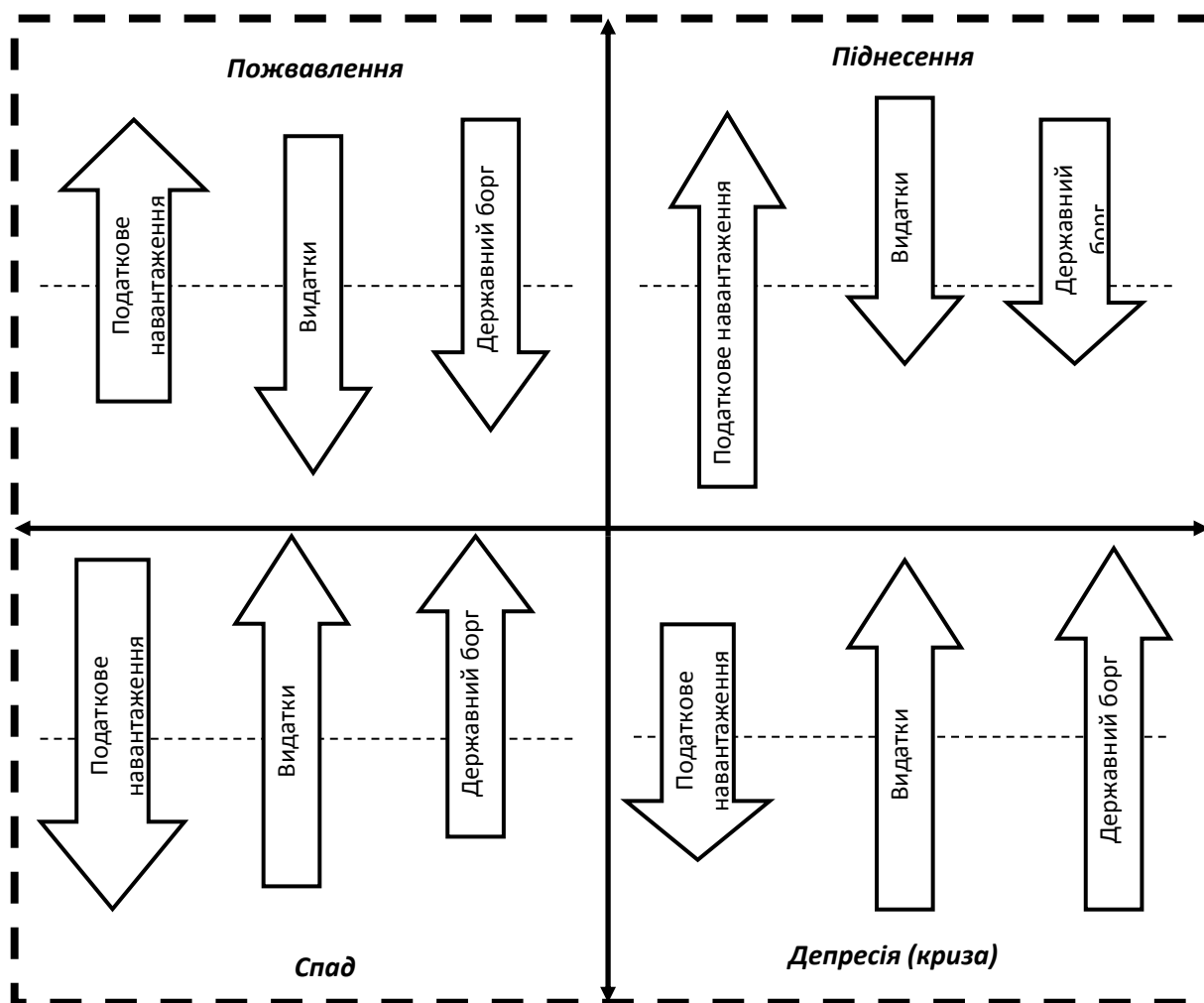

Рис. 1. Модель поведінки уряду в сфері фіскальної політики на різних стадіях економічного циклу.

Аналізуючи запропоновану модель виділимо такі її особливості:

1. В умовах економічного пожwawлeння, уряд повинен скоротити видатки бюджету соціального характеру, забезпечити поступове

зменшення боргу країни. Такі висновки базуються на наступних думках. В умовах економічного пожвавлення економічні процеси починають працювати з більшою інтенсивністю, безробіття знижується, країна поступово прямує до повної зайнятості, що призводить до зростання доходів громадян, кількість бідних зменшується, а кількість людей із середнім рівнем доходів зростає, що дає змогу зменшити видатки бюджету соціального характеру. Податкові надходження починають зростати в міру розширення податкової бази. Також уряд може вдаватися до підвищення ставок податків на доходи громадян. В умовах економічного зростання попит в країні зростає, що також дає підстави говорити про підвищення рівня споживання, а це знову зростання надходжень непрямих податків в країні. Саме тому, рівень податкового навантаження фактично зростає на фоні зростання макроекономічних показників, таке зростання в основному відбувається під впливом недискреційних інструментів, так званих автоматичних стабілізаторів. Потреба у залученні боргових ресурсів зменшується – уряд має можливість скоротити боргове навантаження. Також в таких умовах число державних службовців зменшується, адже це пов'язано із можливістю отримати більше доходів у приватному секторі, через що потреба додаткового фінансування видатків уряду знижується. Що свідчить про зміцнення стійкості державних фінансів, про можливість уряду приймати бездефіцитні бюджети і формувати широкий фіскальний простір (резерви фінансових ресурсів держави на середньострокові та довгострокові потреби). Проте рівень державного боргу, ще залишається високим, видатки також є досить значними.

2. В умовах стадії економічного піднесення, для запобігання «перегріву» економіки, уряд повинен знизити рівень надлишкового споживання, так званого інфляційного попиту, тим самим вилучити надлишкові доходи громадян, які можна акумулювати в державні стабілізаційні фонди. В умовах економічного перегріву можливі значні інфляційні ризики, дефляція національної валюти. Запобігти цьому можна вдаючись до наступних дій, зокрема, уряду країни необхідно збільшити дискреційні заходи подолання інфляції, необхідно підвищити рівень податкового навантаження на оплати праці, збільшити непрямі податки. Такі дискреційні заходи в парі із автоматичними стабілізаторами створюють умови для вилучення надлишкового, непрацюючого, інфляційного капіталу, що знижує ризик перегріву економіки країни. Також потреби уряду щодо фінансування видатків стають значно меншими, уряд має можливість зменшити їх розмір, потреба у державному борзі знижується. Уряд змушений обслуговувати лише попередньо сформовані борги. Дефіцит бюджету в таких умовах передвоюється на профіцит, що дає змогу сформувати значні фінансові

фонди на випадок майбутніх економічних криз світового чи міждержавного характеру. Видатки уряду знижуються значними темпами. Борг країни скорочується до мінімальних показників, рівень податкового навантаження може зрости до знаних показників.

3. В умовах економічного спаду, відбуваються наступні економічні процеси. Знижується рівень доходів громадян, зростає безробіття, зменшується попит, все це призводить до зниження макроекономічних показників в країні, сповільнюються темпи економічного розвитку, що призводить до негативних наслідків у соціально-економічному житті країні. На фоні таких негативних процесів уряд країни повинен вдатися до наступних дій в сфері фіскальної політики задля згладжування економічного циклу і перенаправлення його у висхідне положення. Зокрема, уряд повинен вдатися до підвищення соціальних видатків, адже на фоні зростання безробіття, соціальні виплати в країні зростають, також зростає навантаження на пенсійний фонд країни, що також проковує потребу підвищення державних бюджетних видатків. Втративши можливість заробляти в приватному секторі, громадяни шукають шляхи працевлаштування в державний сектор, адже гарантії держави завжди є вищими ніж у приватному бізнесі. Це свідчить про додаткове нарощення потреб фінансування утримання державних чиновників. Тому в умовах економічного спаду видатки бюджету зростають. Що стосується податкової політики, в умовах зниження економічної активності, зменшуються доходи громадян, що створює негативні тенденції для податкових надходжень, в таких умовах, для підтримування достатнього рівня податкових надходжень, для підтримки бізнесу, уряд може вдатися до незначного зниження податкового навантаження саме в частині оподаткування доходів громадян. Такі дії уряду можуть частково запобігти тінізації економіки і ліквідації приватних підприємств. На фоні зниження податкових доходів бюджету і зростання видатків, уряд постає перед проблемою залучення фінансових ресурсів від кредиторів, переважно від зовнішніх. Що породжує зростання боргового навантаження. Проте, якщо фаза спаду розпочинається після фази довготривалого поживлення чи економічно піднесення, за умови формування фіскального простору (резервних стабілізаційних фондів), в такій країні наслідки економічного спаду матимуть мінімальні негативні наслідки і уряду легше розвернути економічний цикл у зворотному напрямку, і що найголовніше, не допустити настання найбільш небезпечної фази економічного циклу – депресії (економічної кризи). Проте в таких економічних умовах видатки бюджету зростають швидкими темпами, такі ж тенденції притаманні державному боргу країни, податкове навантаження зменшується, проте залишається незначно меншим ніж в умовах економічної рівноваги.

4. Найбільш небезпечною є фаза депресії (економічної кризи). В цей період в економіці країни відбуваються надзвичайно негативні процеси: знижується рівень добробуту громадян, доходи населення скорочуються, зменшується попит, що породжує надлишкове безробіття, підприємства банкрутують, значно знижується рівень економічної кон'юнктури, зростання макроекономічних показників перетворюється на спад. В таких умовах уряд країни повинен вдатися до наступних дій. Зокрема необхідно зменшити показник податкового навантаження в частині зниження ставок податків на доходи громадян, навантаження на фонд оплати праці. Для підвищення рівня споживання можливо знизити податки на споживання. Такі дії уряду призводять до значного зменшення податкових надходжень, дефіцит бюджету зростає. В уряді підвищується потреба додаткового фінансування видатків, в першу чергу це стосується видатків соціального характеру: допомога по безробіттю, субсидювання населення. Для запуску економіки уряд повинен вдатися до збільшення державних закупівель, що може дати поштовх до пришвидшення подолання економічної депресії та зростання економіки, а це в свою чергу створює додаткові потреби фінансування капітальних видатків. На фоні вище зазначеного, в країні швидкими темпами зростає рівень Боргового навантаження – джерела погашення надмірних видатків уряду. Лише правильні і цілеспрямовані дії уряду дадуть змогу швидко подолати економічну кризу і забезпечити швидке повернення економіки до висхідного тренду.

Запропонована модель є ефективною для будь якої країни, дотримання основних її положень дає змогу ефективно проводити заходи стимулюючого, стабілізаційного та антидепресивного характеру. Незалежно від економічної моделі управління, участі уряду в соціально-економічному житті країни, такі заходи будуть спонукати економічному розвитку та в тій чи іншій мірі впливати на процеси стабілізаційного характеру. Однак у країнах із патерналістською (соціально-орієнтованою) моделлю управління, заходи фіскального характеру будуть мати більш позитивний характер ніж у ліберальних країнах, що пов'язано з її особливостями.